

I. ROZPRAWY I ANALIZY

DOI: 10.17951/et.2025.37.327

Sybilla Sonia Daković

Uniwersytet Wrocławski, Polska
ORCID: 0000-0003-1247-4660
e-mail: sybilla.dakovic@uwr.edu.pl

Dativ zakletve w kontekście aktu zaklinania się (na materiale języka chorwackiego, serbskiego, bośniackiego i czarnogórskiego)

Dativ zakletve in the Act of Swearing in Croatian, Serbian,
Bosnian, and Montenegrin

Abstract: The article examines how the notion of *dativ zakletve* and its terminological equivalents are understood and categorised. The study presents a review of Croatian, Serbian, Bosnian, and Montenegrin grammars in which that notion is present. Next, various sources are surveyed for details of the *zakletva* speech act, in which the titular meaning of dative is embedded. On this basis, it is established that *dativ zakletve* was isolated from just one of many existing patterns of folk swearing formulas, which currently function as idioms with reduced components. The study of the descriptions of this use of the dative case reveals problems with its classification. Those result from, among others, old grammatical traditions, the lack of a thorough analysis of swearing formulas, and the selection of data. It is finally concluded that there is no ground for isolating the notion of *dativ zakletve* as distinct, so that we are dealing with flaws in grammatical categorisation.

Keywords: cases; dative; swearing; grammar; ethnolinguistics

1. Wprowadzenie

Dosłowne polskie tłumaczenie przytoczonego w tytule terminu gramatycznego *dativ zakletve* brzmi *celownik przysięgi*, a sam termin przeważnie stosowany jest w klasyfikacji użyć przypadków w rozdziale *sintaksa padeža*

(pol. *składnia przypadków*) zwyczajowo włączanym do gramatyk języka serbsko-chorwackiego i chorwacko-serbskiego, a obecnie chorwackiego, serbskiego, czarnogórskiego i bośniackiego, czyli języków opartych na dialekcie nowosztokawskim. Kryteria wyodrębniania użyć czy też w nurcie semantyki kognitywnej znaczeń przypadków są złożone, gdyż uwzględniają właściwości składniowe, semantyczne, morfologiczne lub pragmatyczne¹. Pojęcie *dativ zakletve* odwołuje się właśnie do tych ostatnich, nazwa zaś nawiązuje do typu wypowiedzi, w jakim przypadek jest osadzany.

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, co kryje się pod pojęciem *dativ zakletve* i jakie czynniki sprawiły, że został on przez językoznawców wyodrębniony jako jedno z użyć celownika oraz czy jego wyodrębnienie jest zasadne. Zadania tego nie można wykonać bez odwołania się do specyfiki wypowiedzenia, w którym celownik zostaje użyty, zatem dla realizacji badania istotne będzie ustalenie, czym jest sama *zakletva*, którą wstępnie przetłumaczę jako *przysięga*.

Rozważania teoretyczne na ten temat nie zostały do tej pory podjęte przez badaczy, a literatura przedmiotu, w której mowa jest o tytułowym terminie i pojęciu, omówiona zostanie w dalszym tekście.

2. Termin i pojęcie *dativ zakletve* w pracach językoznawczych

O celowniku używanym w akcie przysięgi mowa już była w dziewiętnastowiecznych pracach, w których opis przypadków opierał się w dużej mierze na wymienianiu kontekstów ich występowania. I tak w składni Đura Daničicia we fragmencie dotyczącym znaczenia celu autor wymienia między innymi użycie celownika w przysięgach (1858: 358–359), podobnie jak Petar Đorđević (1889: 59), zaś Adolfo Veber Tkalčević pisze: „Kod prisege i zakletve stoji osoba u dativu” (1859: 23). Tytułowy termin we wczesnych pracach nie zostaje jeszcze sformułowany, jednak ze względu na kontekst potwierdzany zawsze przykładami zauważa się odrębność pojęcia. Tak jest również w pracach Toma Marećicia (1899: 550; 1963: 579) oraz Josipa Florschützta (1940: 224), który użycie umieszcza w rozdziale *Osobita poraba dativa*.

¹ Celownik w omawianych językach występuje w konstrukcjach syntetycznych i analitycznych. Za znaczenie prototypowe *dativu* uznaje się znaczenie żywotnego odbiorcy w formach syntetycznych. Rozszerzenie znaczenia prototypowego realizuje się jako transfer metaforyczny, znaczenie zysku i straty, przynależności, następnie w konstrukcjach z celownikiem w roli doznającego oraz użyciach, w których celownik pełni funkcje pragmatyczne, np. wskazuje na zainteresowanie kodowanego celownikiem desygnatu realizacją komunikowanej sytuacji. W formach analitycznych przeważa znaczenie ukierunkowania fizycznego oraz, wtórnie, abstrakcyjnego.

Za termin można już uznać sformułowanie *dativ u zakletvama* występujący w serbskiej gramatyce Stojana Novakovicia (1874: 39–40) i znacznie późniejszej Mihaila Stevanovicia (1979: 370), zaś etykieta *dativ zakletve* pojawia się w pracy chorwackiego językoznawcy Dragutina Raguža (1997: 137) i bośniackiego Ismaila Palicia (2010: 288). Z kolei chorwacka badaczka Antica Menac (1989: 101) używa jej rozszerzonej postaci: *dativ zakletve i preklinjanja* (pol. *celownik przysięgi i klątwy*).

Pojęcie to, jednak ze zmienioną etykietą *emfatični dativ*, pojawia się w pracach chorwackich językoznawców Josipa Silicia i Iva Pranjkovicia (2005: 220), Branimira Belaja i Gorana Tanackovicia Faletara (2014: 390) oraz w gramatyce języka czarnogórskiego Adnana Čirgicia, Iva Pranjkovicia i Josipa Silicia (2010: 200).

O tym, że pod różnymi etykietami kryje się to samo pojęcie, poza zamieszczonym w pracach opisem zjawiska świadczą także przytaczane przykłady, niekiedy powtarzające się w pracach różnych autorów i nierzadko pochodzące ze starszej literatury, np.:

Vjere mi!, Tako mi Boga!, Zdravlja mi!, Ma života mi!, Očinjeg mi vida! (Raguž 1997: 137), *Poslije onog, nikad više, djece mi moje!, Jesam majko, očinjeg mi vida.* (Palić 2010: 288), *Majke mi moje!* (Silić, Pranjković 2005: 220), *Duše mi!, Majke mi!* (Belaj, Tanacković Faletar 2014: 390), *Duše mi!* (Čirgić, Pranjković, Silić 2010: 200), *Nije, zakona mi.* (Stevanović 1979: 370), *Oj Boga nam, carice Milice!* (Florschütz 1940: 224), *Tako mi smèrtne ure, koja me čeka i koja me ne može proći.* (Veber 1859: 23), *... tako meni Boga velikoga!, ... tako mi zdravlja!* (Maretić 1899: 550), *Majke mi!, Tako mi svega!* (Menac 1989: 101)².

Pominąwszy szerszy termin zaproponowany przez Menac, wszystkie wymienione przykłady osadzone są w pewnym schemacie wypowiedzi – akcie mowy noszącym w omawianych językach nazwę *zakletva*, który, jak się wydaje, determinuje wyodrębnienie pojęcia *dativ zakletve*. Próbę jego opisu traktuję jako podbudowę teoretyczną dla dalszych rozważań nad przypadkiem, nie wyczerpującą przy tym tego rozległego tematu.

3. Czym jest *zakletva*

W polskich źródłach opisujących języki południowosłowiańskie tematyka pojęcia *zakletva* jest przeważnie pomijana: brak jest wnikliwego opracowania, także w kwestii odpowiednich ekwiwalentów terminologicznych. Rozumienie

² Za polski funkcjonalny odpowiednik wymienionych formuł można uznać konstrukcję *na + A*, która jest zredukowaną formułą z elipsą czasownika *przysięgam*, np. *Vjere mi! – Na wiarę!*, *Duše mi! – Na duszę!*, *Tako mi Boga! – Na Boga!* (formuła zleksykalizowana w języku polskim, obecnie pełniąca funkcję wykrzyknika).

pojęcia przybliżyć, wychodząc od źródeł południowosłowiańskich, odnosząc się następnie do polskich, by po tym powrócić do szczegółowej charakterystyki tytułowego zagadnienia językowego.

Według przekładowego *Słownika serbsko-chorwacko-polskiego* (Frančić 1987: 1195) *zakletva* to ‘przysięga’ i ‘ślubowanie’, a inne wymieniane wyrazy z tym samym tematem to czasownik *zakleti*, przetłumaczony jako *zaprzysięć*, *odebrać przysięgę* czy przymiotnik *zaklet* — ‘zaprzysiężony’.

Ze źródeł chorwackich i serbskich z dość podobnych do siebie definicji, a także z kwalifikatorów słownikowych oraz przytoczonych przykładów dowiadujemy się, że mamy do czynienia z rodzajem uroczystej deklaracji i jej formułą słowną używaną jako narzędzie prawne lub związaną z innymi aspektami funkcjonowania społeczeństwa, np. z przejmowaniem obowiązków społecznych, zawodowych czy politycznych, zaś typowe połączenia wyrazowe to *Hipokratova zakletva* (*Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*, hasło *zakletva*), „položiti zakletvu” (*Hrvatski jezični portal*, *Rečnik srpskoga jezika*, hasło *zakletva*). Od wymienionych definicji różni się ta sformułowana przez autorów słownika JAZU, która brzmi następująco: „zaziv boga ili koga drugoga za svjedoka” (1975: 6).

Chociaż przytoczone źródła leksykograficzne za synonim wyrazu *zakletva* zgodnie uznają rzeczownik *prisega*, autorzy monografii omawiających zagadnienie zauważają różnice pomiędzy tymi pojęciami. Lasta Đapović, autorka najobszerniejszego opracowania na interesujący nas temat, analizując pojęcie *zakletva* z etnologicznego punktu widzenia, stwierdza, że wyraz ten ma szersze znaczenie niż *prisega*:

Ali etimološki reći zakletva i prisega nisu iste. Prisega (prisegnuti) vezuje se za neki sveti predmet. Taj sveti predmet, obično krst i jevandjelje, zaloga je da će se data obaveza izvršiti, a u slučaju neizvršenja obaveze kazna se očekuje od hrišćanskog boga. [...]. Zakletva sadrži i paganske elemente i njena slojevitost se zadržala u etimologiji same reči, a donekle i u samoj formuli, kao na primer: „Zaklinjem se nebom i zemljom” i sl. A to nije slučaj sa prisegom (1977: 18).

Postulat rozróżnienia tych pojęć ze względu na znaczenie oraz wartość stylistyczną znajdujemy także w pracy Artura Bagdasarova, który dodaje także kolejne znaczenie – egzorcyzmu. Píše także o nieuzasadnionym postrzeganiu wyrazu *zakletva* jako serbskiego, a *prisega* jako chorwackiego oraz odnotowuje używanie obu wyrazów w odmiennych kolokacjach, np. *predsjednička, sudska, vojnička, zastupnička prisega*, ale podczas sakramentu małżeństwa używany jest wyraz *zakletva* (2016: 36–37).

Trzecim bliskoznacznym wyrazem wymienianym w źródłach szczegółowych jest nieużywany już wyraz *rota* (Đapović 1977; Bagdasarov 2016; Mažuranić 1908–1922).

Pojęcie *zakletva* w literaturze przedmiotu omawiane jest przede wszystkim jako termin prawny, także w ujęciu historycznym. Podawane wcześniej przykłady z gramatyk, w których osadzony jest *dativ zakletve*, nie reprezentują jednak przysięg sądowych czy zawodowych we współczesnych formach i rozumieniu, dlatego kolejnym krokiem jest spojrzenie na pojęcie z punktu widzenia etnologii.

W monografiach etnologicznych poza wspomnianą pracą Đapović (1977) termin *zakletva* jest rzadko szczegółowo opisywany i najczęściej wymieniany w kontekście szeroko omawianej tematyki powiązanego z nim pojęcia klątwy (chor., serb., bośn., czarn. *kletva*) (np. Radulovački 2001) lub jako jedna z postaci magii słownej (Vukelić 2014). Praca Đapović oprócz teoretycznego omówienia interesującego nas zjawiska zawiera także bogaty materiał przykładów pochodzących z drukowanych wcześniej źródeł z różnych republik nieistniejącej już Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii. Autorka, opisując funkcję społeczną omawianego pojęcia i kategoryzując zebrany materiał, w bardzo nieznacznym stopniu odnosi się do budowy językowej tego specyficznego aktu mowy.

Pojęcie *zakletva* sytuowane jest w domenie magii słownej oraz ustnej tradycji magicznej, a związek między magią i językiem tkwi w przekonaniu, że wymówione w określony sposób słowa mogą wpływać na otaczający nas świat i na nas samych³. Magiczne rytuały słowne mają charakter sakralny, cechując się określoną budową językową: słownictwem, gramatyką, stylistyką i często ściśle określonymi cechami strukturalnymi.

Według Đapović *zakletva* przez zawarte w niej moralno-etyczne, a często też i religijne treści służy do unikania lub rozwiązywania sytuacji konfliktowych w społeczeństwie, „ona se pojavljuje u njemu kao nužnost, i prvenstveno služi kao jedan od regulatora međuljudskih odnosa”, pisze autorka (Đapović 1977: 9). Spory rozwiązywane tym sposobem mogły mieć charakter rodzinny, prawny, handlowy, związany z granicami ziemi, miedzą (tamże: 21)⁴. *Zakletva*

³ Niektórym z nich towarzyszą obrzędy, a ich magiczna moc związana jest z poprawnym użyciem (Vukelić 2014: 244).

⁴ Ze względu na pełnioną w społeczeństwie funkcję przysięg Đapović (1977: 12) wyróżnia: *zakletve obećanja* (przysięgi obietnicy) i *zakletve potvrde* (przysięgi potwierdzenia). W pierwszej grupie sytuuje *društvene zakletve* (przysięgi społeczne) regulujące relacje na poziomie państwa i społeczeństwa, *uže pravne zakletve* (przysięgi prawne w węższym rozumieniu), które mają wagę aktu prawnego, np. przysięgi i umowy prawne, handlowe, umowy zawierane między danymi społeczeństwami i narodami oraz *porodično društvene zakletve* (przysięgi rodzinno-społeczne) dotyczące relacji rodzinnych: zaręczyn, ślubów, pobratymstwa czy kumostwa. *Zakletve potvrde* służą do rozwiązywania sporów sądowych i pozasądowych. Używane są także w codziennej komunikacji przez wypowiedzenie formuły, nie towarzyszy im jednak odpowiedni dla przysięgi sądowej rytuał. Tutaj autorka wyróżnia *dokazne zakletve* (przysięgi dowodowe), które stanowią dowód w wypadku braku innych

ma za zadanie uwiarygodnienie słów wypowiadającego formułę, a wiarygodność deklaracji przysięgającego ma wzmocnić wymienianie cennych dla niego rzeczy, które w wyniku krzywoprzysięstwa miałyby stracić. Jest to rodzaj zabezpieczenia, zastawu czy gwarancji (chor., bośn., czarn. *zalog*, serb. *zalog*, *zaloga*). Autorka jako zastaw wymienia zdrowie, szczęście, duszę, oczy / wzrok, członków rodziny, świętości i imponderabilia: Boga, Komunię Świętą, wiarę, honor, czyli wartości najdroższe i najcenniejsze, które mogą zostać krzywoprzysięzcy odebrane przez siły wyższe (1977:18). Jest to sytuacja postawienia mówiącego w obliczu rytualnego niebezpieczeństwa (1977: 23). Đapović ponadto zauważa zróżnicowanie zastawów w poszczególnych regionach.

Magia słowa opiera się na wierze w skuteczność zabiegów (Wierciński 2010: 135; Engelking 2010: 224–225), to jest na nieuchronnym sprowadzeniu kary na wypowiadającego słowa przysięgi w wypadku krzywoprzysięstwa. Wykonawcą warunkowej kary mają być siły nadprzyrodzone, które są w formule przywoływane (Đapović 1977: 24; Bystroń 1980: 207), a odpowiednie rytualne czynności wzmacniają ustną deklarację czy obietnicę.

4. Pojęcie *zakletva* w odniesieniu do pojęcia *kletva*

Powiązanie pojęć *zakletva* i *kletva* (pol. *kłątwa*) bazuje nie tylko na wspólnej prasłowiańskiej etymologii: *kleti* < ps. **klēti* (Skok 1972: 97, hasło *kleti* (*se*)). Zależność uwidoczniła się w formie wyrazowej odzwierciedla związek samych aktów przysięgi i kłatwy, przysięga jest bowiem warunkową kłatwą (Wierzbicka 1992: 21; Engelking 2010: 129; Đapović 1997: 17–18). W języku polskim związek widoczny jest w formach *kłątwa*, *zaklinanie* oraz *zaklinanie się* ‘przysięganie’ (Engelking 2010: 128), wyraz *przysięga* ma zaś inny źródłosłów, o czym będzie mowa dalej.

Kletva przez Davora Nikolicia (2010: 147) definiowana jest jako krótsza forma wypowiedzi, którą wyrażane jest pragnienie sprowadzenia zła na coś lub kogoś, mająca charakter performatywnego aktu mowy. Powiązanie między kłatwą a przysięgą szczegółowo opisuje Procházka (1960), kreśląc historyczny proces przekształcania tej pierwszej w drugą. Autor wychodzi od okresu słowiańskich wspólnot rodowych, kiedy to kłątwa nie miała charakteru religijnego, lecz była wyższym stopniem czarowania o źródle tkwiącym w fetyszyzmie, zaś jej oddziaływanie opierało się na akcie woli oraz wierze w duchy rządzące przyrodą. Kolejnym etapem było odwoływanie się do

dowodów oraz *zakletve svedoka* (przysięgi świadka), gdzie świadek potwierdza przysięgą swoją relację.

bóstw pogańskich oraz świętych przedmiotów i zjawisk, a pokłon bóstwom był składową częścią nałożenia klątwy, co powiązane jest z etymologią tego wyrazu (Procházka 1960:16)⁵.

Z aktu przeklęcia wraz z rozwojem społeczeństwa klątwa przetworzyła się w narzędzie poręki dla określonego twierdzenia, zyskując funkcję promissoryjną, to jest dotyczącą przyszłości, służąc na przykład do zawierania umów (chorw. *obećajna prisega*, lat. *iuramentum promissorium*). W wypadku niedotrzymania słowa zaklinający poręczał sobą oraz zniszczeniem własnych dóbr materialnych i niematerialnych – rzeczami osobistymi lub totemami (tamże: 17–19).

Zdaniem Procházki to kultury pogańskie i rozwój ustroju rodowego z kultem przodków i ogniska domowego sprawiły, że użycie klątwy staje się szersze i przeistacza się ona w przysięgę, a przedmioty używane podczas rytuału symbolizują już wartości religijne. Przedmioty sakralne, np. święte kamienie, żywioły, święte deszcze, słońce, powiązywane są z bóstwami⁶, a po przyjęciu chrześcijaństwa przywoływane są chrześcijańskie symbole religijne: Bóg, Święci, zaś gwarancją dotrzymania przysięgi staje się chrześcijańska etyka. Dąbkowski z kolei przysięgę nazywa schrystianizowaną formą klątwy (Dąbkowski 1906: 60).

Przysięga zyskuje też funkcję assertoryjną (stwierdzającą, dowodową, chorw. *izjavna prisega*, lat. *iuramentum assertorium*) i w tej funkcji jest szeroko opisywana w literaturze w odniesieniu do prawa w średniowieczu i okresach późniejszych. Wczesne przysięgi sądowe mogły przy tym zawierać element zastawu, który przyjmował różną formę w zależności od obszaru oraz okresu występowania⁷. Znaczenie przysięgi jako środka dowodowego,

⁵ Wyrazy *prisega* i *przysięga* z prasłowiańskim rdzeniem są według Procházki motywowane magią dotykową używaną podczas rytuału klątwy, a później także przysięgi. Dotknięcie miało inicjować magiczny związek między dotykającym i dotykanym atrybutem, aby nadać zobowiązaniu właściwość przypisaną przedmiotowi, np. trwałość w wypadku dotknięcia kamienia. W Hercegowinie podczas zawierania umów gwarantowanych klątwą jeszcze w XIX wieku uderzano kamieniem o kamień. Magia dotykowa występowała także w poręczaniu samym sobą, np. w geście dotknięcia piersi ręką podczas przysięgi, a w wypadku kobiet także warkocza. Inną formą gwarantowania klątwą był uścisk dłoni podczas zawierania umów (Procházka 1960: 17–19).

⁶ Klątwie-przysiędze może towarzyszyć magia imitatywna symbolizująca rodzaj kary, którą siły nadprzyrodzone nakładają na krzywoprzysięcę, np. bułgarski zwyczaj lania wody na ziemię (Procházka 1960: 22). W słowiańskim panteonie bogiem przysięg i prawa był Weles karzący krzywoprzysięzców zarazą, szczególnie chorobami skóry (Szyjewski 2010: 56).

⁷ Poręczało się samym sobą, przysięgało na dzieci lub, gdy się ich nie miało, na żonę (Borowski 1926: 12); powoływało się na duszę, sumienie i wiarę, wzywając przy tym Boga na świadka, a na ziemiach ruskich także świętych Dymitra i Mikołaja, całując przy tym krzyż (Dąbkowski 1906: 60; Mażuranić 1908–1922: 1641, hasło *zakleti*). Z kolei źródła

jak i przy zawieraniu umów w dawnym prawie było doniosłe. Składanie jej wzbudzało świętą grozę w niższej i wyższej warstwie ówczesnego społeczeństwa i wymagało odwagi, zatem często od przysięgi odstępowano lub odraczano termin jej złożenia, aby dać przysięgającemu czas do namysłu lub nawet zwalniano z przysięgi drugą stronę lub jej świadków (Dąbkowski 1906: 58–59).

Powiązanie pojęć *klątwa* i *przysięga* zauważalne jest na poziomie językowym w etymologii wyrazów: w języku chorwackim i serbskim w rzeczowniku *zakletva* oraz polskim rzeczowniku odczasownikowym *zaklinanie się*, następnie w czasownikach chorw. i serb. *zaklinjati se*, pol. *zaklinać się*. Wspomnieć też trzeba, że w pracy Semkowicza (1916: 24) używana jest nazwa *ludowe samozakłęcia*, w kontekście zaklinania się Chorwatów i Serbów na słońce.

Należy jednak zauważyć, że we współczesnym języku chorwackim w terminologii prawnej obowiązuje jedynie nazwa *prisega*, podczas gdy w okresie Jugosławii oraz wcześniejszym, tj. na początku XX wieku obowiązywał termin *zakletva*, który funkcjonuje w prawodawstwie serbskim. Mamić (2003: 89–90) wspomina również, że pierwotnie wyraz *zakletva* używany jeszcze w drugiej połowie XIX wieku różnił się od wyrazu *prisega* znaczeniem. *Zakletva* oznaczała formułę kładzenia na siebie lub na członków rodziny warunkowej klątwy, zaś *prisega* oznaczała kładzenie rąk na święty przedmiot (Pismo Święte, krzyż) na potwierdzenie prawdziwości wypowiedzianych słów. Jako że oba wyrazy odnosiły się do jednego aktu, zaczęły być używane wymiennie, by w końcu zostać uznane za synonimy⁸.

5. *Dativ zakletve* – aspekt językowy

Opierając się na refleksjach etnologów wskazujących na różnicę między przysięgą a zaklinaniem się, która leży w odwoływaniu się do magii językowej i dawnych wierzeń oraz w specyficznym typie gwarantującego prawdomówność zastawu, wydaje się, że trafniejszym polskim tłumaczeniem terminu *dativ zakletve* byłoby *celownik zaklinania się* niż *celownik przysięgi*. Zamieszczone przez gramatyków przykłady z pewnością nie reprezentują formuł przysięg sądowych ani rot, a są utrwalonymi w języku dawnymi aktami zaklinania się, dlatego w dalszej części pracy używany będzie precyzyjniejszy termin.

chorwackie mówią o dotknięciu Ewangelii lub świętej relikwii (lat. *juramentum corporaliter praestare*) (Heka 2020: 549).

⁸ W polskim źródle historycznym, słowniku warszawskim, również znajdujemy semantyczne powiązanie współczesnych pojęć przysięga i zaklinanie. *Przysięga* definiowana jest tam m.in. jako „zakłęcie się” (SW 1912: 364), *zakłąć się* to z kolei „zapewnić pod klątwą, przysiąc się” (SW 1919: 122).

W zaklinaniu się mamy do czynienia z aktem mowy zaliczającym się do komisywów o charakterze moralno-etycznym, który silnie związany jest z kulturą ludową, a opisać go można za pomocą schematu illokucyjnego Anny Wierzbickiej: „mówię: nie zrobię tego / wiem, że możesz myśleć, że to zrobię / dlatego mówię: / jeżeli to zrobię, to chcę, żeby stało mi się coś złego” (Wierzbicka 1992: 21). W kontekście zebranych przez południowosłowiańskich etnografów formuł zaklinania się ostatni człon mówiący o staniu się czegoś złego należałoby rozumieć bardzo szeroko jako negatywne działanie na najważniejszych dla wypowiadającego przysięgę rzeczach.

Bazując na opisie rytuału klątwy Anny Engelking (2010: 291), spróbuję ustalić uczestników aktu zaklinania się, których autorka nazywa aktorami. Są to **wykonawca rytuału** – wypowiadający formułę nadawca przeklęcia, który jest tożsamy z **obiektem rytuału** – przeklinanym ponoszącym perlokucyjne skutki przeklęcia oraz **sprawca rytuału** – karzący sędzia, sacrum, świadek i gwarant dotrzymania przysięgi. **Zastaw** jest także nieodłącznym elementem tego aktu.

Gdy się przyjrzyć przykładom zamieszczanym przez gramatyków oraz zgromadzonym przez etnologów Đapović (1977) i Kneževića (1957), można zauważyć, że pojęcie nazywane *dativ zakletve*, *dativ u zakletvama*, *emfatični dativ* dotyczy tylko jednej z wielu struktur składniowych, jakie są obecne w formułach zaklinania się⁹. Co więcej, schematów zawierających celownik także jest kilka, jednak nie każdemu z nich nadawana jest wspomniana etykieta.

Znamienne też jest to, że językoznawcy jako przykłady zaklinania się podają zdania z zaimkiem drugiej osoby, które obrazują formuły klątw, co świadczy o tym, że autorzy, za wyjątkiem Menac (1989), nie odróżniają zaklinania się od klątwy, np.:

Boga vam, dva putnika stara!, Boga tebi dakonova ljubo! (Daničić 1858: 359, Maretić 1899: 550), *Tako ti Boga.* (Veber 1859: 23), *Ne ostavljaj me, života ti., Svega ti na svetu., Nemojte tako, tako vam mladosti vaše.* (Stevanović 1979: 370), *Tako vam svega*

⁹ Zbiór formuł zaklinania się zgromadzony przez wymienionych autorów notuje także przykłady, których schematy zawierają tryb rozkazujący i bezokolicznik: *Ne daj nam Bog sunca videti!*, tryb życzący: *Oslepela da bi!*, konstrukcję *da* + prezent: *Sunce me ne ogrejalo da Bog da!* Ostatnia konstrukcja może wystąpić także w formie zleksykalizowanego zwrotu *dabogda*: *Dabogda se ja svoje mladosti ne nanosio, ako nije tako bilo!*, który może zostać w zdaniu zredukowany: *Mladosti se moje ne bi nauživala!* Inny schemat widoczny jest w przykładzie *Na dušu!*, w którym zredukowany jest czasownik w pierwszej osobie l. poj. *kunem se* (pol. *klnę się*). Czasownik ten występuje także w schemacie z narzędnikiem – zastawem oraz celownikiem kodującym odbiorcę przysięgi, np. *Kunem vam se smrću i životom* (Katičić 2002: 125). Badania struktur składniowych formuł zaklinania się do tej pory nie przeprowadzono, zaś wymienione przeze mnie modele z pewnością nie zamykają ich listy.

najsvetijega. (Silić, Pranjković 2005:220), *Tako vam svega na svijetu!* (Čirgić, Pranjković, Silić 2010: 200), *Tako vam djece!* (Belaj, Tanacković Faletar 2014: 390), *Boga tebi* (Florschütz: 224), *Tako ti zdravlja!* (Silić, Pranjković 2005: 220; Belaj, Tanacković Faletar 2014: 390; Čirgić, Pranjković, Silić 2010: 200), *Turskog ti merameta.*, *Ne, svega ti na svijetu!* (Palić 2010: 288).

Struktura formuł zaklinania się w przykładach językoznawców jest stała, np. *Sreće* (G) + *mi* (D)!¹⁰ i tworzy ją zaimek osobowy w celowniku, który reprezentuje zaklinającego się nadawcę oraz kodowany przez grupę imienną w dopełniaczu zastaw. Ponadto formuły mogą rozpoczynać się zwrotem: *tako*¹¹, np. *Duše mi!*, *Tako mi duše!*, *Sunca mi!*, *Tako mi žarkog sunca ...!*, *Zdravlja mi!*, *Tako mi zdravlja!*.

W schemacie tym nie występuje orzeczenie, jednak odwołując się do istoty aktu zaklinania się – obarczaniu się przez nadawcę, wykonawcę i jednocześnie obiekt rytuału potencjalnym szkodliwym działaniem, które wykona siła wyższa, sprawca rytuału, należy założyć istnienie negatywnej czynności na obiekcie, zastawie, będącym samym nadawcą lub jego częścią, jego własnością czy innym ważnym dla nadawcy dobrem. Formuły zaklinania się są bardzo stare i skostniałe, zachodzi więc trudność w ustaleniu, który czasownik został usunięty ze struktury zdania, można jednak przypuszczać, że oznaczał on stratę lub inne negatywne działanie. Wniosek taki poprzeć mogą zgromadzone przez Đapović (1977) i Kneževića (1957) przykłady, które grupują w ciągi składające się z szerszych formuł i tych już przekształconych lub wariantywnych i zredukowanych:

Dabogda se ja svoje mladosti ne nanosio, ako nije tako bilo!, *Mladosti se moje ne nauživala!*, *Mladosti mi moje!* *Mladosti mi!*;

Ne daj nam Bog sunca videti!, *Tako mi žarkog sunca, koje sav svijet obasjava!*, *Sunca mi!*;

Dabogda mi svaka sreća posahnula i ne imala napretka kao slamka po jutros! (– i tu prelomi slamku)., *Tako ne imao sreće kao crni pauk u gori!*, *Sreće mi!*.

W pierwszym ciągu dwa początkowe przykłady, chociaż zawierają predykaty oznaczające negatywne działanie, nie mają w swojej strukturze

¹⁰ Przykładem odbiegającym od pozostałych jest *Tako mi Bog pomogao!* zamieszczony w gramatyce Silicia i Pranjkovicia (2005: 220) oraz posługującej się tymi samymi przykładami gramatyce języka czarnogórskiego Čirgicia, Silicia i Pranjkovicia (2010: 200). Różnica dotyczy przede wszystkim cechy składniowej obu celowników – w zacytowanym powyżej zdaniu celownik występuje przy czasowniku.

¹¹ Innym wyrazem otwierającym formułę może być zleksykalizowany *dabogda* pochodzący od wyrażenia *da Bog da*. Ten zwrot oraz wspomniany *tako* są elementami ważnego semantycznego komponentu zaklinania się, ale też klątw, a mianowicie życzenia, stąd obecny w nich tryb życzący, który może wystąpić w formie twierdzącej, np. *Tako mi Bog decu sačuvao!* lub przeczącej, np. *Tako mi krsna sveća ne gorela!*, dodatkowo podkreślającej znaczenie zastawu i dążenie do niezrealizowania negatywnej czynności (Kravić 2014: 475).

celownika, zaś obiekt objęty działaniem przedstawia zastaw kodowany dopełniaczem z zaimkiem dzierżawczym jako określeniem. Kolejne dwa są już przykładami bez orzeczeń.

Drugi ciąg formuł w każdym przykładzie zawiera celownik – odbiorcę negatywnego działania oraz obiekt podlegający potencjalnej szkodzie (zastaw) kodowany rzeczownikiem w dopełniaczu, choć tylko w pierwszym zdaniu w głównej klauzie występuje orzeczenie.

Kolejny ciąg składa się z dwóch przykładów z czasownikami negatywnego działania oraz trzeciego zredukowanego z celownikiem.

Zjawisko elipsy orzeczenia w formułach klątw i w nielicznych przykładach formuł zaklinania się opisuje Miljana Kravić. Pisze ona o redukcji wykładników trybu życzącego i jednocześnie orzeczenia, np. *Živa mi majka!* pochodzące od *Živa mi majka bila!* (Kravić 2014: 483). Większość podanych przez autorkę przykładów zawiera jednak czasowniki oznaczające negatywne działanie, np. *Tako mi duša kršćanska ispala!* (tamże: 481), a ponadto żadna z formuł nie obrazuje typowej struktury zamieszczanej przez autorów gramatyk w rozdziale *dativ zakletve*, w której zastaw kodowany jest przez dopełniacz¹².

Jako nieodłączny komponent zaklinania się wskazywana jest również duża emotywność i nacechowanie stylistyczne (Kravić 2014: 486; Živković 1986: 884; Popović 2010: 783–784), które w mowie oznaczane są odpowiednią intonacją, zaś w piśmie znakiem interpunkcyjnym wykrzyknika.

Brak orzeczenia w wymienianej przez językoznawców formule o strukturze G+D wpływa na interpretację składniową wypowiedzenia i na powiązane z nią postrzeganie przedstawianej w wypowiedzeniu sceny. Wpływ na jej interpretację może mieć jednak także przyjęta metoda badawcza.

Belaj i Tanacković Faletar (2014: 390–391), którzy za nadrzędny podział użyć celownika przyjmują występowanie z przyimkiem lub bez niego, w analizie znaczeń odwołują się do teorii lokalistycznej. Celownik w formułach zaklinania o formule G+D¹³ łączy z profilowaniem sfery posiadania jako realizacji sfery bliskości, która według autorów reprezentuje nadrzędny koncept ukierunkowania. Piszą oni o podobieństwie tytułowego pojęcia (używając

¹² Redukcje w strukturze formuł zaklinania się skutkowały frazeologizacją oraz leksykalizacją wyrażen, co obecnie znajduje odzwierciedlenie w ortografii, np. formuła *Boga mi!* zapisywana jest jako *bogami* i odnotowywana w słownikach jako partykuła, i analogicznie *bogati* pochodzące od klątwy: *Boga ti!*. W tekstach literackich służą one do charakteryzowania postaci jako potoczny. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* (2015, hasło *bogami*) notuje, że wyraz „pojačava značenje iskaza / izgovorenoga [Ne mogu, bogami]” i może być zamieniany także zleksykalizowanymi zwrotami *bogibogme*, *bogme*, *borme*, *borami*, *borme*, *uistinu*.

¹³ Jest to jedyny schemat zaklinania się w ich monografii, w której występuje celownik.

nazwy *emfatični dativ*) do celownika dzierżawczego¹⁴. Zaklinający się jest tu posiadaczem rzeczy, na które się zaklina, a autorzy porównują tę relację do sytuacji hipoteki, w którą można wpisać jedynie przedmioty należące do zaciągającego kredyt. W tym miejscu należy dodać, że znaczna liczba znajdujących się w badanych przeze mnie materiałach formuł zaklinania się w bardzo niedosłowny sposób obrazuje relację posiadania, np. gdy chodzi o słońce, ziemię, Boga – niemniej przedmioty te zawsze stanowią dużą wartość dla przysięgającego i ich utrata, w tym metaforyczna, dotknęłaby zaklinającego się.

Ostrożnie o podobieństwie do celownika dzierżawczego pisze natomiast Stevanović (1979: 370), wyjaśniając, że celownik w formułach zaklinania się niewątpliwie oznacza cel w wąskim tego słowa znaczeniu.

Z kolei Ismail Palić w sposób niejednoznaczny pisze o kategoryzacji omawianego użycia celownika. Autor umieszcza celownik zaklinania się w podrozdziale „Celownik pragmatyczny” (bośn. *pragmatčki dativ*), w tradycyjnej terminologii zwany *celownikiem etycznym* (*dativus ethicus*), który wskazuje na zainteresowanie desygnatu oznaczonego celownikiem realizacją komunikowanej sytuacji. Jest on uznawany za luźny element zdania, niezwiązany rekcją z innymi członami, a dodawany do niego jako modyfikator znaczenia (*celownik przyzdaniowy* – bośn. *nekonstituentski / prirečenični, adsentencijalni dativ*).

W tym samym podrozdziale Palić sugeruje też inną kategoryzację, mianowicie jako celownik dzierżawczy (u Palicia *dativ pogodenog posjednika*), który według niego ma rząd czasownikowy¹⁵ (Palić 2010: 104). Za tą alternatywną kategoryzacją przemawiać ma fakt, że: „«objekti» zaklinjanja tipično su ljudi, stvari i uopće pojave koje se mogu dovesti u posjedovnu vezu sa «subjektom» zaklinjanja” (2010: 288). Drugim argumentem jest pojawianie się niekiedy obok celownika zaimka dzierżawczego, który według autora dodatkowo podkreśla relację dzierżawczą¹⁶, np.: ... *tako mi moje mile majke ...*, *Poslije onog, nikad više, djece mi moje, ... moga mi Boga ...*¹⁷.

¹⁴ Autorzy twierdzą: „U slučaju posvojnoga dativa sfera posjedstva aktivira se kao područje u kojemu se nalaze entiteti u vlasništvu dativnoga referenta, dok se u slučaju emfatičnoga dativa ujedno implicira i mogućnost da dativni referent iz te sfere bude izuzet, tj. da bude udaljen od stvari koje trenutno posjeduje i u koje se zaklinje, a koje su ne temelju implicitne mogućnosti njegova udaljavanja kodirane upravo genitivom” (Belaj, Tanacković Faletar 2014: 390).

¹⁵ Inne podejście mówi o pozycji jednocześnie adnominalnej i adwerbalnej.

¹⁶ Zagadnienie dzierżawczości zewnętrznej, tj. wyrażanej celownikiem, oraz wewnętrznej – atrybutywnej, a także konkurowanie obu szczegółowo omawia Branko Kuna (2012).

¹⁷ Pojedyncze przykłady na występowanie obok siebie celownika dzierżawczego i zaimka

Chociaż nie jest to jedyne celownikowe użycie, które autor w swojej monografii kategoryzuje dwojako lub doszukuje się podobieństwa między dwoma narzuconymi przez siebie kategoriami, zaznaczyć jednak trzeba, że i z punktu widzenia semantyki, i z punktu widzenia składni różnica między tymi interpretacjami jest znaczna. Takie podejście może wynikać ze specyfiki poddawanych przez autora analizie formuł zaklinania się, a drugim czynnikiem są założenia i metodologia użyta podczas klasyfikacji.

6. Wnioski

Wyodrębnianie użycia celownika zwanego w gramatykach i pracach językoznawczych *dativ zakletve* (*dativ u zakletvama*, *emfatični dativ*) przeprowadzane jest na wyselekcjonowanym i bardzo ograniczonym materiale, nie reprezentującym pełnego spektrum formuł zaklinania się. Realizuje przy tym strukturę G+D pomimo występowania celownika także w innych schematach formuł. Z punktu widzenia składni podawane jako ilustracje formuły nie zawierają czasownika, co skłania badaczy do przydzielenia ich do grupy struktur z celownikiem niezwiązanym. Z kolei analiza sytuacji komunikowanej przez te wypowiedzenia może prowadzić także do innych wniosków, co widać na przykład w podwójnej klasyfikacji Palicia czy wątpliwościach Stevanovicia. Badacze nie zwracają przy tym uwagi na fakt, że cytowane i kategoryzowane przez nich autoklątwy są we współczesnym języku sfrazeologizowane i zawierają elipsy. Dodatkowe utrudnienie stanowi niezagłębianie się w istotę aktu zaklinania się, co widać w częstym umieszczaniu w przykładach także formuł klątw oraz przenoszenie ze starych gramatyk przykładów, a zarazem koncepcji, że celownik w aktach zaklinania się jest odrębnym użyciem tego przypadku.

Jak wcześniej była mowa, celownik występuje w różnorodnych schematach widocznych w formułach zaklinania się, gdyż nie są one jednorodne i zauważalna jest ich wariantywność. W znacznej ich liczbie występujący celownik nie stanowi problemu kategoryzacyjnego, gdyż najczęściej rządzi nimi czasownik i takie zdania nie są włączane do materiału omawianego jako *dativ zakletve*, przedstawiają natomiast typowe schematy, np. przyczasownikowego celownika straty (*Dativus incommodi*). Zauważana przez językoznawców inność tytułowego pojęcia wynika ze specyfiki eliptycznych i sfrazeologizowanych formuł oraz pewnej tradycji kategoryzacyjnej przenoszonej przez gramatyków od wieku XIX do dzisiaj. Nasuwa się więc końcowy

dzierżawczego wystąpiły także w zbiorze przysięg zgromadzonych w pracy Đapović, np. *Mladosti mi moje!* (1977: 80).

wniosek, że wyodrębnianie pojęcia *celownik zaklinania się* ma uzasadnienie jedynie zwyczajowe, nie zaś merytoryczne, a poszczególne użycia celownika w wymienianych s frazeologizowanych przykładach powinny być rozpatrywane i kategoryzowane tylko w odniesieniu do istoty aktu zaklinania się wraz z próbą rekonstrukcji formy pierwotnej.

7. Zakończenie

Przeprowadzone badanie było próbą odpowiedzi na pytanie, jak rozumianie jest pojęcie *dativ zakletve* (*dativ u zakletvama*, *emfatični dativ*) pojawiające się w tradycji gramatycznej krajów z dialektem nowosztokawskim będącym podstawą współczesnych języków literackich. Przegląd prac pokazał, że wyodrębnione w XIX wieku użycie celownika dla współczesnych badaczy stanowi problem kategoryzacyjny, gdyż nie ma jednoznacznych i różniących je od innych użyć wyznaczników dla tego pojęcia. Prawdopodobnie jedynym czynnikiem przemawiającym za wyodrębnieniem tej podgrupy jest występowanie w zawartej w terminie nazwie ludowego aktu mowy, obecnie funkcjonującego w postaci zredukowanej względem formy wyjściowej i funkcjonującej jako frazem. Frazeologizmy oraz wyrażenia skostniałe ze względu na swoją składniową, semantyczną oraz często też morfologiczną specyfikę nie są odpowiednim materiałem językowym do formułowania ogólnych zasad gramatycznych danego języka.

Błędem gramatyków jest także brak odniesienia do istoty aktu zaklinania się, wynikającej z jego opisanej tu krótko historii, funkcji społecznej, specyfiki jako aktu mowy i mocy illokucyjnej. Istnienie wielu nieopisywanych dotąd schematów formuł zaklinania się skłania z kolei do podjęcia kolejnych badań językoznawczych.

Literatura

- Bagdasarov Artur, 2016, *Zakletva nije uvijek prisega*, „Jezik” 63 (1), s. 36–38.
Belaj Branimir, Tanacković Faletar Goran, 2014, *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Disput.
Borowski Stanisław, 1926, *Przysięga dowodowa w procesie polskim późniejszego średniowiecza*, Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
Bystron Jan Stanisław, 1980, *Przeżytki wiary w magiczną moc słowa*, [w:] *Tematy, które mi odradzano*, oprac. Ludwik Stomma, Warszawa: PIW.
Čirgić Adnan, Pranjković Ivo, Silić Josip, 2010, *Gramatika crnogorskoga jezika*, Podgorica: Ministarstvo prosvjete i nauke.
Daničić Đuro, 1858, *Srbska sintaksa 1*, Beograd: Državna štamparija.

- Dąbkowski Przemysław, 1906, *Litkup; w dodatku: O przysiędze i klątwie; Studium z prawa polskiego*, Lwów: Towarzystwo dla Popierania Nauki Polskiej.
- Đapović Lasta, 1977, *Zakletva na tlu SFR Jugoslavije*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, Etnografski institut.
- Dorđević Petar, 1889, *Prilozi za sintaksu srpskoga jezika I. O padežima bez predloga*, „Glasnik Srpskoga učenog društva” 68, s. 116–198.
- Engelking Anna, 2010, *Klątwa*, Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Florschütz Josip, 1940, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Naklada školskih knjiga.
- Frančić Vilim, 1987, *Stownik serbsko-chorwacko polski*, Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Heka László, 2020, *Prisega kao dokazno sredstvo u Vinodolskom zakonu*, „Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci” 2, s. 547–564. DOI: 10.30925/zpfsr.41.2.6.
- Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr> [data dostępu: 5.07.2024].
- Jedvaj Josip (red.), 1975, *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, dio 22*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Jojić, Ljiljana (red.), 2015, *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Katičić Radoslav, 2002, *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb: Globus.
- Kravić Miljana, 2014, *Semantičke komponente i stilska markiranost optativa u narodnim kletvama, zakletvama i zdravicama*, „Radovi filozofskog fakulteta. Filološke nauke” 1/2, s. 469–488. DOI: 10.7251/RFFP16141469K.
- Kuna Branko, 2012, *Predikatna i vanjska posvojnost u hrvatskome jeziku*, Osijek: Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Mamić Mile, 2003, *Novije hrvatsko pravno nazivlje (kontinuitet, diskontinuitet, rekontinuitet)*, „Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika” 3, s. 81–93.
- Maretić Tomo, 1899, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Štampa i naklada knjižare L. Hartmana.
- Maretić Tomo, 1963, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Mažuranić Vladimir, 1908–1922, *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Menac Antica, 1989, *Upotreba i značenja padeža bez prijedloga u suvremenom ruskom i hrvatskom književnom jeziku*, „Rad JAZU” 427, s. 71–126.
- Milivoje Knežević, 1957, *Antologija narodnih umotvorina*, Novi Sad: Matica srpska.
- Nikolić Davor, 2010, *Struktura i funkcija kletvi u usmenoj i pisanoj epici*, „Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku” 2, s. 147–162.
- Nikolić Miroslav (red.), 2011, *Rečnik srpskoga jezika*, Novi Sad: Matica srpska.
- Novaković Stojan, 1874, *Srpska sintaksa*, Beograd: Državna štamparija.
- Palić Ismail, 2010, *Dativ u bosanskome jeziku*, Sarajevo: Bookline.
- Popović Tanja, 2010, *Rečnik književnih termina*, Beograd: Logos art.
- Procházka Vladimír, 1960, *Przysięga w postępowaniu dowodowym narodów słowiańskich do końca XV w.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, s. 9–81.
- Radulovački Ljiljana, 2001, *Kletva kao socijalna kategorija i psihološka odrednica*, Beograd, Sremska Mitrovica: Etnografski muzej; Muzej Srema.
- Raguž Dragutin, 1997, *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb: Medicinska naklada.
- Semkowicz Władysław, 1916, *Przysięga na słońce : studium porównawcze prawno-etnologiczne*, Kraków: skl. gł. w Księgarni G. Gebethnera i Sp.
- Silić Josip, Pranjković Ivo, 2005, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Skok Petar, 1972, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

- Stevanović Mihailo, 1979, *Savremeni srpskohrvatski jezik. Sintaksa*, Beograd: Naučna knjiga.
- SW – Karłowicz Jan, Kryński Adam, Niedźwiedzki Władysław, *Słownik języka polskiego*, t. 5 – 1912, t. 8 – 1919, Warszawa: Nakł. Prenumeratorów.
- Szyjewski Andrzej, 2010, *Religia Słowian*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Veber Tkalčević Adolfo, 1859, *Skladnja ilirskog jezika za niže gimnazije*, Beč: Naklada školskih knjiga.
- Vukelić Deniver, 2014, *Uvod u klasifikaciju verbalne magije i verbalna magija u zapisanoj usmenoj hrvatskoj tradiciji*, „Studia mythologica Slavica”17, s. 243–270. DOI: 10.3986/sms.v17i0.1504.
- Wierciński Andrzej, 2010, *Magia i religia*, Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”.
- Wierzbicka Anna, 1992, *Wschodnioeuropejska kultura żydowska w świetle żydowskiej „etnografii mowy”*, „Teksty Drugie” 5, s. 5–25.
- Živković Dragiša, 1986, *Rečnik književnih termina*, Beograd: Nolit.

Streszczenie: Autorka bada, w jaki sposób jest rozumiane oraz kategoryzowane pojęcie *dativ zakletve* i jego terminologiczne odpowiedniki. W badaniu wstępnym dokonany został przegląd chorwackich, serbskich, bośniackich i czarnogórskich gramatyk opisujących pojęcie, następnie na podstawie źródeł o różnym stopniu szczegółowości przedstawiono akt mowy *zakletva*, w którym osadzone jest tytułowe znaczenie celownika. Na tej podstawie można stwierdzić, że *dativ zakletve* został wyodrębniony z jednego tylko spośród wielu schematów formuł ludowego aktu zaklinania się, które obecnie funkcjonują jako frazeologizmy z licznymi redukcjami składników.

Badanie opisów omawianego użycia celownika pokazuje problemy z jego klasyfikacją, wynikające między innymi z kontynuowania starej tradycji gramatycznej, braku wnikliwej analizy budowy i funkcji formuł zaklinania się oraz z doboru materiału źródłowego. Końcowy wniosek ukazuje brak podstaw do wyodrębnienia tytułowego pojęcia i przedstawia wady samej kategoryzacji.

Słowa kluczowe: przypadki; celownik; przysięga; zaklinanie się; gramatyka; etnolingwistyka